

ЕК
ИП

ЕКСПЕРТЕН КЛУБ ЗА
ИКОНОМИКА И ПОЛИТИКА

АНАЛИЗ НА ПРЕДЛОЖЕНИТЕ ИЗМЕНЕНИЯ НА ЗАКОНА ЗА ХАЗАРТА И ДИСКУСИЯТА ОКОЛО ТЯХ

Георги Вулджев

52

4

21

11

48

7

6

14

Анализ на предложените изменения на Закона за хазарта и дискусиата около тях

*(с цел ограничаване на рекламата и
разпространението на лотарийни игри)*

Автор: Георги Вулджев
Редактор: Стоян Панчев

София, 2018 г.

Съдържание

Въведение	2
I. Анализ на мотивите и потенциалните ефекти от предложениния законопроект	3
1. Има ли масова хазартна зависимост в България?	3
2. Преглед на научната литература за хазартната зависимост по света	6
3. Потенциални фискални и икономически ефекти от законопроекта	9
II. Някои други митове свързани с хазарта в България....	13
1. Размерът на печалбите на лотарийните бизнеси и защо не се облагат с ДДС.....	13
2. Съдържат ли елемент на "измама" рекламите на лотарийни игри?	16
Заклучения и препоръки.....	20

Въведение

Целта на настоящия текст е да представи критичен анализ на предложението за изменение и допълнение на Закона за хазарта, внесен в Народното събрание на 11.05.2018 г.¹ от депутати в групата на „Обединени патриоти“.

Предложеният законопроект предвижда налагането на нови по-тежки рестрикции върху рекламата и разпространението на конкретно лотарийни игри в България. Въвеждането на такива рестрикции са мотивирани с желанието най-вече да се ограничи нивото на хазартна зависимост сред българското общество.

Основните промени предложени в законопроекта са:

- 1) Добавянето на забрана за продажбата на лотарийни билети и фишове на от лица и обекти без издаден специален държавен лиценз за тази цел
- 2) Забраната на абсолютно всякакъв вид реклама на хазартни (и в частност лотарийни) игри, включително индиректната такава (директната вече е забранена)
- 3) Дефиниране на "индиректна реклама" като "всяка форма на търговско съобщение, което включва наименование на хазартна игра или търговска марка на организатор и/или дейност върху продукти и стоки свързани с хазарт."

В настоящия текст ще представим критичен анализ, както на заявените мотиви към законопроекта, така и потенциалните фискални и икономически ефекти, които може да има той, на база цялата налична публична информация, с която разполагаме по темата. Важно е да се отбележи още тук, че що се отнася до рекламата на хазарт, директната, или "пряка" реклама на хазартна дейност, както и рекламата на хазартна дейност насочена към малолетни и деца вече са забранени от Закон за хазарта. Държавна комисия по хазарта е институцията, която следи за спазването на този аспект от закона.

В първата част на този текст представяме анализ на мотивите и потенциалните ефекти от предложението за изменение и допълнение на Закона за хазарта, започвайки с анализ на твърденията и спекулациите, че в България има масова хазартна зависимост. След което продължаваме към преглед на релевантната научна литература в сферата на хазарта и хазартната зависимост по света и по-конкретно в САЩ и в Европа. Завършваме първата част на анализа с критика на липсата на крайно необходима оценка за въздействието на предложението за изменение и допълнение на Закона за хазарта и наш анализ на потенциалните фискални и икономически ефекти от неговото прилагане (доколкото те могат да бъдат предположени на база наличните данни).

¹"Закон за изменение и допълнение на Закона за хазарта"; Народно събрание; вх.н. 854-01-40;11.05.2018

Във втората част на анализа обръщаме внимание на някои други актуални теми свързани с хазарта, като специфичността на данъчното третиране на този вид бизнес и твърденията за "измамност" в рекламите на лотарийни игри.

I. Анализ на мотивите и потенциалните ефекти от предложения законопроект

1. Има ли масова хазартна зависимост в България?

В целия дебат около предложените забрани на рекламата и разпространението на лотарийни игри активно се спекулира с разпространението на "хазартна зависимост" сред българското население. Това всъщност е основният мотив на законопроекта за изменение на Закона за хазарта. Според поддръжниците на законопроекта от НФСБ и конкретно лидера на партията, Валери Симеонов, сред населението на страната масово се е разпространила зависимост от лотарийни игри, която по техните думи изопачава ценностната система на населението като внушава, че може да се забогатее без труд.² Тази "епидемия" от хазартна зависимост трябва да бъде адресирана по някакъв начин и според вносителите на законопроекта, най-добрият метод за справяне с този проблем е чрез забрана на всякаква реклама на хазарт и ограничението на продажбата и разпространението на лотарийни игри.

Тази основна аргументация страда от фундаментални пропуски. Първо, тя не е подкрепена с никакви факти. Твърди се, че съществува даден проблем свързан с публичното здраве на нацията (масова хазартна зависимост), който законопроектът цели да адресира, но наличието на този проблем по някакъв начин не е доказано. За да се докаже тезата на поддръжниците на законопроекта се изискват две неща:

- 1) Да се докаже наличието на високо ниво на хазартна зависимост в България
- 2) Да се докаже, че това ниво на хазартна зависимост се дължи на лотарийни игри, чието разпространение и реклама биват тежко ограничени чрез въпросния законопроект.

Нито едно от двете изисквания не е изпълнено. Нито са представени данни за мащаба на "проблема" с хазартната зависимост в България, нито е доказано, че рекламите и разпространението на лотарийни игри имат значителен принос за настоящото ниво на хазартна зависимост.

Липсата на доказателства би трябвало да е достатъчна, за да дискредитира подобен законопроект. Когато се предлагат особено тежки рестрикции и регулации върху

²["Валери Симеонов иска да спре телевизионните реклами с победителите от хазартни игри"](#); Дневник; 14.04.2018

даден бизнес, това изисква особена и най-вече много ясна и конкретна аргументация подкрепена с реални факти и данни. Такива в случая липсват. В действителност, ограниченото количество данни и изследвания в сферата, с които разполагаме по-скоро оборват твърденията, че 1) има сериозен проблем с нивото на хазартна зависимост в България и 2) това се дължи на лотарийните игри и още повече на тяхната реклама.

Най-актуалните данни за популярността на лотарийните игри в България са от проучване на "Галъп Интернешънъл" проведено през месец април тази година.³ Заключениета на проучването са представени в Таблица 1, долу.

Таблица 1: Популярност на лотарийните игри сред Българското население

	Брой (хил. души)	Процент от населението	Среден разход (на месец)
Играещи рядко	1800	33%	9 лв.
Играещи понякога	1000	19%	21 лв.
Играещи редовно	300	5%	43 лв.
Играещи (общо)	3100	57%	15 лв.

Източник: Галъп Интернешънъл

От гореизложените данни ясно виждаме какъв е процентът на населението, които редовно играят лотарийни игри – едва 5%. Ако някъде ще търсим хазартна зависимост свързана с лотарията, то тя трябва да е в тази група от населението – със сигурност като минимално изискване за това да класифицираме някого като хазартно зависим, той или тя трябва да участва в хазартни игри "редовно". Да не говорим, че средните суми, които останалите две групи от играещото население, харчат ежемесечно за лотарийни билети са твърде малки, за да може дори да се спекулира, че страдат от каквато и да е хазартна зависимост.

Ако не друго, то това изследване веднага ни дава горна граница на възможния брой зависими от лотарийни игри в България – максимум 5%. Но това е максимум и то особено нереалистичен. Защото сам по себе си, среден разход от 43 лв. на месец за лотарийни игри въобще не е достатъчен, за да класифицира някого като "хазартно зависим". Това се равнява на среден дневен разход от едва 1.43 лв. Това не е достатъчно за покупката на дори един лотариен билет.⁴ Човек, който потребява по-малко от един лотариен билет на ден не звучи като да е хазартно зависим. Но, в случая дори няма нужда да спекулираме, защото Министерството на здравеопазването има списък със симптоми на хазартна зависимост. Нека видим какви са те:

³"[Експресен телефонен сондаж по актуални политически теми](#)"; Галъп Интернешънъл; 27.04.2018

⁴Например, най-евтините лотарийни билети предлагани от "Национална лотария" струват 2 лв.; източник: [Официалният уебсайт на "Национална лотария"](#)

"Хазартната зависимост се диагностицира, когато засегнатите близки или семейство на зависимия или самия той декларират този проблем. Отричането е много характерно за зависимия към хазарт. За да се диагностицира един човек като зависим към хазарт той трябва да има следните симптоми, за да покрива критериите за разстройство (за последните 12 месеца):

- Да мисли за залагане през цялото време.*
- Да залага все по-големи суми пари, когато залага.*
- Да се опитва да спре да залага, но да се е провалил.*
- Да става раздразнителен или да има честа смяна на настроенята, когато спира да залага.*
- Да използва хазарта като начин за бягане от други проблеми.*
- Да продължава да залага за да се опита да си върне загубените пари ("преследване").*
- Да лъже за сериозността и честотата, свързана с хазартните игри.*
- Да се опита да си набави пари за залаганя чрез въвлечане в незаконни или неморални дейности.*
- Да има проблеми в работата и семейството, причинени от хазарта.*
- Да разчита на други хора или близките да покриват финансовите проблеми, причинени от хазарта."⁵*

С оглед на този списък от симптоми на хазартна зависимост е пределно ясно, че харченето на 43 лв. на месец, или 1.43 лв. на ден, за лотарийни игри въобще не е достатъчно, за да класифицира някого като "хазартно зависим". Тоест, от 5% "редовно играещи" хазарт, според проучването на "Галъп Интернешънъл", огромното болшинство не са хазартно зависими (ако бяха, то е логично да очакваме средната сума, която харчи тази група от населението далеч да надвишава 43 лева на месец).

Освен това, от симптомите на хазартна зависимост изложени от МЗ се вижда, че да се развие зависимост конкретно към лотарийни игри е много трудно. Това е така, защото поради своето естество на "мек" хазарт, лотарийните игри не дават такава възможност за безотговорно залагане, както някои други видове "тежък" хазарт. Например, вторият симптом на хазартна зависимост е "да залага все по-големи суми, когато залага". Рискът от подобно поведение от страна на залагащите е до много голяма степен ограничен в случая на лотарията, защото лотарийните билети са с фиксирана цена. Освен това, закупуването на голямо количество билети по никакъв начин не повишава потенциалната печалба, поради което играчите нямат реален

⁵Източник: ["Хазарт и хазартна зависимост"](#), Министерство на здравеопазването

монетарен стимул да го правят. Това колко ще спечелиш от лотарията, ако улучиш печеливш билет по никакъв начин не зависи от това каква сума си изхарчил за билети.

2. Преглед нанаучната литература за хазартната зависимост посвета

Както вече отбелязахме, не разполагаме с данни за това колко голям е проблемът с хазартната зависимост в България и кои форми на хазарт допринасят най-много за него. Но има подобни изследвания за други държави, както от Северна Америка, така и от Европа. Затова в рамките на този анализ ще разгледаме какво са установили те.

Най-мощният преглед на литературата в сферата, с който разполагаме установява, че нивото на хазартна зависимост сред населението в Европа варира между 0.1% и 3.4%.⁶ Това касае хазартната зависимост от всякакъв вид игри, не само лотарийни. В ревиюто България е отбелязана като една от страните в групата на европейските държави, които не са провели каквото и да е емпирично проучване за нивото на хазартна зависимост сред възрастното население, както отбелязахме горе. Що се отнася до потенциала за пристрастяване, редица изследвания, фокусирани конкретно върху данни от Европа заключват, че слот машините в казината са най-пристрастяващата форма на хазарт.

Доколкото има изследвания, които сравняват лотарийните игри с този на по-тежкия хазарт, те индикират, че първата група има далеч по-нисък пристрастяващ потенциал от втората. Това си личи от по-ниския процент на играещи лотарийни игри, които развиват хазартна пристрастеност, в сравнение с играещите други видове хазарт, според данните представени в редица изследвания. Например, изследване, което разглежда данните за популярността на различните видове хазартни игри и нивото на хазартна зависимост свързано из различните страни в Европа (за които има данни), обхващащо общо 18 проучвания, стига до заключението, че:

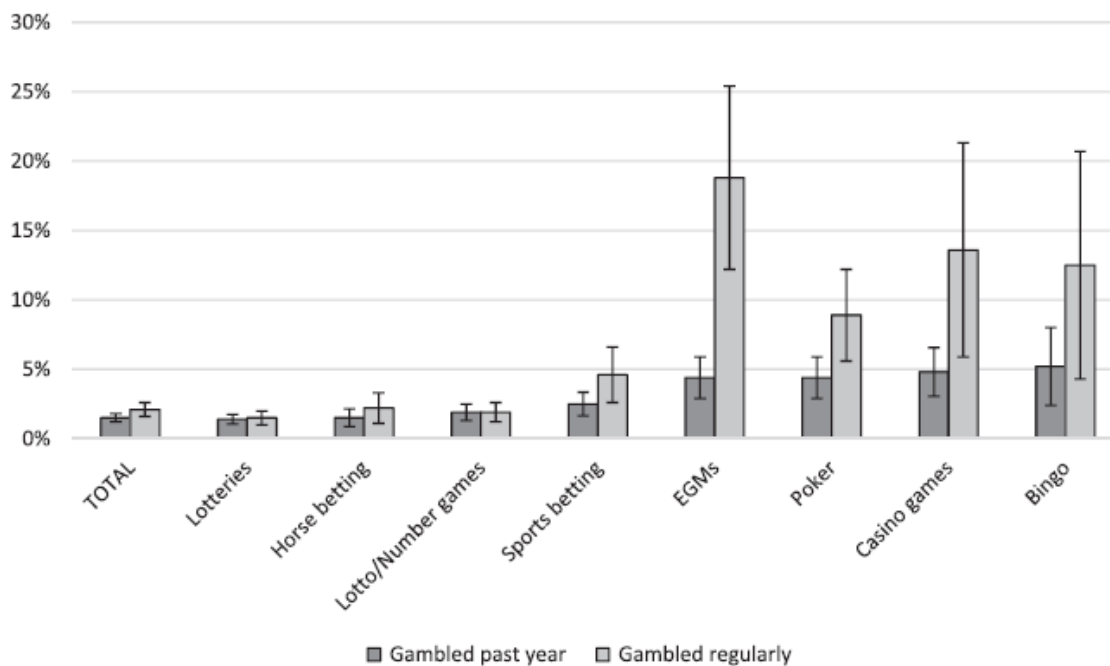
"[...] това изследване индикира, че интерактивният онлайн хазарт, слот машините, хазартът в казино и нелегалните/нерегулираните форми на хазарт с високи залози често са сравнително вредни форми на хазарт. Незабавните лотарии и обикновените лотарии (включително лото и други игри с числа) в общия случай изглеждат са сравнително безвредни. Други форми на хазарт – спортни залози,

⁶За подробен преглед на литературата свързана с хазартната зависимост препоръчваме: Calado, F, Griffiths MD; *Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000-2015)*; Journal of Behavioral Addictions; 5; 2016; 592-613

бинго, залози на конни надбягвания – обикновено представляват среднорисковите категории, която има умерена статистическа връзка с хазартната зависимост."⁷

Друго по-задълбочено и мащабно изследване относно връзката между различните видове хазарт и нивото на хазартна зависимост е публикувано в Швеция през 2017 г. Изследването се фокусира върху цялото население, не само върху младежта, което го прави по-обстойно от голяма част от подобни изследвания в други държави.⁸ Основно заключение на изследването е, че слот машините са потенциално най-пристрастяващата форма на хазарт. Същевременно, лотарията е формата на хазарт с най-нисък пристрастяващ потенциал. Статистиката на изследването е представена в графиката долу, която е копирана в оригинал (на английски език):

"Графика 1. Percentage of problem gamblers among past-year and regular gamblers in different gambling forms."

Данните на горната графика показват нивото на "проблемни играчи" ("problem gamblers" са тези играчи с развита пристрастеност към хазарта) като процент от всички, които в рамките на последната година са участвали в съответната хазартна игра (тъмно оцветените колони), или които редовно участват в съответната хазартна игра (светло оцветените колони), като "редовно участие" се дефинира като подне веднъж месечно в методологията на изследването. Както се вижда нивото на хазартна

⁷Binde, Per; "What are the most harmful forms of gambling? Analyzing problem gambling prevalence surveys"; CEFOs Working Paper 12; 2011

⁸Binde, Per, Romild, Ulla, Volberg, Rachel A.; "Forms of gambling, gambling involvement and problem gambling: evidence from a Swedish population survey"; International Gambling Studies; 2017; 17:3; 490-507

зависимост е най-ниско сред участниците в лотарийни игри (lotteries) и е най-високо сред редовно играещите слот машини ("EGM" е аббревиатура на "Electronic Gaming Machine", като разговорния термин за този тип машини е "слот машина").

Изследването също така установява значителна статистическа връзка между броя различни хазартни игри, в които даден играч участва и степента на хазартна зависимост. Накратко, тези, които страдат от хазартна зависимост имат тенденцията да участват в по-голям брой различни хазартни игри, отколкото тези играчи, които не са зависими. До подобни заключения стигат и редица други изследвания от САЩ⁹ и Канада.¹⁰ Режимът в Швеция по отношение на регулацията на лотарийните игри не е особено по-различен от този в България. Особено що се отнася до рекламата на лотарийни игри, режимът в Швеция е на практика идентичен, затова не може да се допусне, че наблюдаваната тенденция на много ниски нива на хазартна пристрастеност развита сред играчите на лотария се дължи на това, че регулаторният или данъчният режим по отношение на лотариите е по-строг в Швеция.¹¹

Друго изследване на хазартната зависимост сред младежите в САЩ на възраст между 14 и 21 г. от 2009 г.¹² също сочи, че от 15 категории хазартни игри, най-нисък процент от играещите лотария имат каквито и да е проблеми с хазарта и индикации за хазартна зависимост (25%). Трябва да се отбележи обаче, че това изследване не използва стриктната дефиниция на "хазартна зависимост", която се използва от Министерството на здравеопазването и в медицинската литература по света в по-широк план. Във въпросното изследване се говори за каквито и да е "проблеми с хазарта", т.е. индивиди, при които са налични някои симптоми на хазартна зависимост, но не задължително всички.

Връщайки се към данните на изследването, най-висок е процента на млади играчи с хазартни проблеми сред играещите онлайн хазарт – 65.8%. Други видове хазарт с висок процент млади играчи с проблеми са залаганията на конни и кучешки надбягвания (47.0%), игри със зарове (44.5%) игри в казино (45.5%) и игри с хазартни машини (40.0%).

Освен това, играещите лотария до много по-малка степен участват в други видове хазарт, което е съществено, защото, както отбелязахме по-горе, много изследвания сочат към разнообразието от хазартни игри, в които един индивид участва като

⁹Вижте National Research Council; *"Pathological gambling: A critical review"*; Washington D.C.; 1999; National Academy Press и Welte, J., Barnes, G., Wiczorek, W., Tidwell, M., & Parker, J.; *"Risk factors for pathological gambling"*; Addictive Behaviors; 2004; 29(2); 323-335

¹⁰Holtgraves, T.; *"Gambling, gambling activities and problem gambling"*; Psychology of Addictive Behaviors; 2009; 23; 295-302

¹¹Вижте "Gambling Compliance Report" за повече информация относно различните законово-регулаторни режими по отношение на хазарта в Европа

¹²Welte, J., Barnes, G., Tidwell, M., & Hoffman, J.; *The association of form of gambling with problem gambling among American youth*; Psychology of Addictive Behaviors; 2009; 23(1); 105-112

основен симптом на зараждаща се или вече установена зависимост от игри на късмета. Данните в горесцитираното изследване ясно индикират, че колкото по-голямо разнообразие от хазартни игри се практикува, толкова по-голям е шансът да се развият някакви проблеми свързани с хазарта. Например, участващите в онлайн хазартни игри, сред които най-голям процент имат някакви хазартни проблеми, най-често участват в различни форми на хазарт. Средният брой видове хазартни игри, в които те участват е 6.9. За сравнение, средния брой видове хазартни игри, в които участват играещите лотарийни игри е 3.7 – отново, най-ниската стойност.

С оглед на липсата на изследвания в тази сфера за България, данните на научната литература от чужбина са единствените, на които можем да разчитаме при настоящия казус с предложените нови ограничения върху рекламата и разпространението на лотарийни игри. С оглед на заключенията на релевантната научна литература по света, няма как да заключим, че участниците в лотарийни игри са изложени на значителен риск от пристрастяване. Напротив, данните сочат, че лотарийните игри са сравнително най-малко пристрастяващи от всички форми на хазарт, като пред най-сериозен риск от развиването на хазартна зависимост са изложени играещите на слот машини.

Тези данни като цяло дискредитират основната аргументация на предложението за законопроект за налагането на по-стриктни ограничения върху разпространението и рекламата на хазартни игри. Основният аргумент в подкрепа на това предложение, че лотарийните игри водят до развитието на хазартна зависимост, не само не е подкрепен от изследвания за нивото на хазартна зависимост в България (каквито няма), но категорично не е подкрепен и от международната научна литература по темата. Да не говорим, че дори играчите на лотарийни игри да бяха изложени на най-висок риск от пристрастяване, това само по себе си не би означавало, че налагането на по-стриктни ограничения върху рекламата и разпространението на лотарийни игри би решило този проблем.

3. Потенциални фискални и икономически ефекти от законопроекта

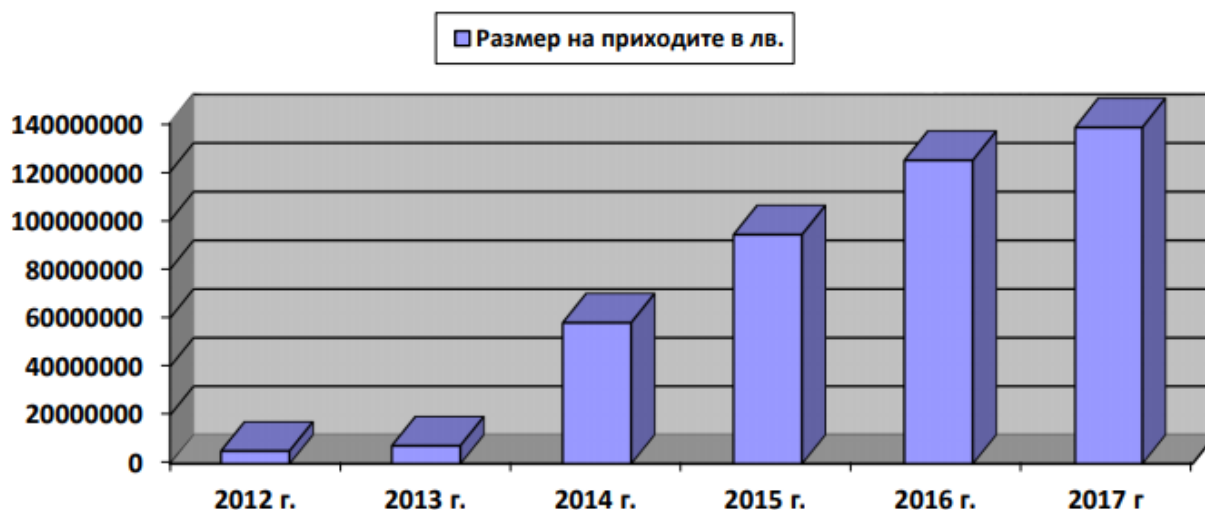
Забележителен пропуск на предложението за законопроект за изменение на закона за хазарта е липсата на каквато и да е оценка на въздействието на предложените промени, както върху държавния фиск, така и върху икономиката като цяло. Само по себе си това е недопустим пропуск при предложението за регулация, която сериозно би ограничила бизнес свободата в даден икономически сектор където съществуват хиляди работни места, който носи стотици милиони приходи от данъци и който е

свързан с други много крупни сектори на икономиката (например рекламния и медиен бизнес).

Единствено чрез сравнение на очакваните отрицателни ефекти върху държавния фиск и афектираните икономически сектори от една страна и очакваните положителни ефекти по линия на ограничението на хазартната зависимост от друга можем да претеглим плюсовете и минуси на подобен законопроект и на базата на такава оценка да преценим дали неговият нетен ефект би бил по-скоро позитивен или по-скоро негативен. Никакъв такъв анализ не е предприет. Дори напротив, дискусиата по темата се води изцяло на ниво празни спекулации и догадки.

Според последните данни на Държавната комисия по хазарта, през 2017 г. ¹³данъчните постъпления от облагането на хазартна дейност в България са били общо 138 млн. лв. От сравнителното либерализиране на регулаторния режим на хазартните игри в страната и в частност лотариите, през 2012 година се наблюдава постоянен растеж на приходите от държавни такси в хазартния сектор, който е изобразен на графиката долу.

Графика 2: Приходи от държавни такси върху хазарта, 2012-2017 г.

Източник: [Държавна комисия по хазарта](#)

При налагане на предложените ограничения върху рекламата и разпространението на лотарийни игри е логично да очакваме тези приходи значително да спаднат. С колко точно е невъзможно да се прецени без да разполагаме с подробни данни за това колко голяма част от тези приходи идват от облагането на лотарийните игри и колко зависими са приходите на лотарийните компании от медийните реклами и широката достъпност на лотарийни билети по най-различни търговски обекти в

¹³"Годишен доклад за дейността на Държавна комисия по хазарта"; Министерство на финансите; 2017

страната, която би била ограничена само до определени пунктове с държавно-издаден лиценз при въвеждане на предложените рестрикции.

Тези данни не са публични и с тях разполагат само съответните държавни институции (НАП и ДКХ) и разбира се, самите фирми, които оперират в лотарийния бранш. Съответно, подробна и пълна оценка на фискалното и икономическото въздействие на предложените законови изменения може да бъде осъществена само от тях.

С оглед на публично достъпните данни за динамиката на данъчните приходи от хазартни игри през последните 5 години, можем да заключим, че сериозното повишение забелязано през този период се дължи най-вече именно на по-мощната реклама на хазартните оператори, която започва именно през 2012 г. след влизане в сила на новия Закон за хазарта. От тогава до днес данъчните приходи от облагането на хазартна дейност са се увеличили с над 2529% или 133 млн. лв.

Таблица 2: Динамика на приходите от държавни такси върху хазарта, 2012-2017 г.

година	Размер на приходите в лв.
2012 г.	5 256 137 лв.
2013 г.	7 414 000 лв.
2014 г.	58 101 688 лв.
2015 г.	94 268 069 лв.
2016 г.	124 817 975,58 лв.
2017 г.	138 315 015,52 лв.

Източник: [Държавна комисия по хазарта](#)

Подкрепящите предложените изменения към Закона на хазарта, и в частност лидерът на партия НФСБ Валери Симеонов казват, че търсят връщане към режима от преди 2012 г. Ако се случи точно това, то тогава е логично да очакваме данъчните приходи от хазарт да паднат до тогавашните нива от около 5 млн. лв., което би означавало загуба на данъчни приходи за хазната от 133 млн. лв.

Освен това, пълната забрана на рекламата със сигурност би означавала и 1) загуба на работни места в бизнеса с лотариите и 2) загуба на работни места в търговията на дребно, рекламния и медиен сектор. Първото е ясно защо – подобна забрана със сигурност би довела до сериозно свиване на приходите в лотарийния сектор, с оглед на това, че лотарийните игри като бизнес модел са директно зависими от привличането на обширна потребителска база, за което е необходим много мащабен маркетинг.

Това е така, защото възможността на лотарийните игри да изплащат големи печалби, и съответно тяхната привлекателност за потенциалните потребители, е пряко зависима от общия брой на залагащите, защото наградите се изплащат именно от общия пул на всички залози. Затова, до много по-голяма степен от други видове хазарт, като например различните видове казино игри, лотариите са зависими от мащабна реклама.¹⁴

Ако възможността за масова реклама бъде елиминирана, то това ще доведе и до сериозно свиване на потребителската маса на лотариите, каквато впрочем е и експлицитната цел на предложението законопроект. Логично е да се допусне тогава, че това би довело и до сериозен спад в работните места в бранша, с оглед на значителното ограничаване на неговите приходи. Според Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България (КРИБ), в игралния бранш са заети пряко или косвено 177 хил. души.¹⁵

Част от тази заетост със сигурност ще бъде изгубена, ако се въведат предложените забрани на рекламата и разпространението на лотарийни игри. Не е направена никаква оценка обаче на това колко точно голям ще е отрицателния ефект върху заетостта в страната. Това бе една от основните причини редица работодателски организации и бизнес асоциации като КРИБ и Български футболен съюз (БФС) да се противопоставят¹⁶ на предложените изменения на Закона за хазарта, особено преди да е проведена каквато и да е обществена дискусия с представители на икономическите сектори, които ще бъдат директно повлияни от тях.

Според КРИБ, приемането на предложението законопроект би нанесъл тежък удар на законно-лицензираните хазартни оператори в страната и би подпомогнал нелицензираните такива, т.е. тези, които работят "на черно". От КРИБ очакват и че прилагането на предложените нови по-тежки регулации ще доведе до спад в данъчните приходи от хазартна дейност в България и членовете на конфедерацията и най-вече много медии, които се рекламополучатели ще претърпят срив в приходите от рекламни поръчки. Напомняме, че според данни на агенция "Медия клуб", най-големият рекламодадел през 2017 г. е била "Национална лотария", която е похарчила 23 млн. лв. за реклама през годината.

От БФС се противопоставиха на предложените изменения в закона въз основа на факта, че българските футболни клубове до много голяма степен разчитат на приходи от спонсорства на хазартни компании за своята издръжка. Според

¹⁴Това се потвърждава и от думите на бившият председател на ДКХ, Калоян Кръстев: "[Националната лотария се оказа топ рекламодаделят за 2017 г.](#)"; Mediarool; 21.02.2018

¹⁵ "[Отворено писмо на КРИБ против намеренията за законови рестрикции на лотарийните игри в България](#)"; КРИБ; 15.05.2018

¹⁶"[КРИБ и БФС заставаха срещу Валери Симеонов за хазарта](#)"; Webcafe; 15.05.2018

"[Отворено писмо на КРИБ против намеренията за законови рестрикции на лотарийните игри в България](#)"; КРИБ; 15.05.2018

отвореното писмо на БФС¹⁷, лотарийният бранш е част от *"едниот малкото икономически субекти, които генерират устойчиви и солидни приходи в държавния бюджет и заедно с товареално подпомагат спорта и българския футбол, който така или иначе ма до стъп до бюджетни средства и през годините се справял със собствени ресурси."*

Може да се спори, разбира се, относно меродавността на тези аргументи, но при всички положения управляващите следва поне да обърнат внимание и сериозно да адресират притесненията на българския бизнес по отношение на предложените законови изменения. Засега все още нищо подобно не е предприето и заинтересованите бранш нови организации все още не са консултирани относно потенциалните отрицателни ефекти от предложението за законопроект.

Особено внимание следва да се обърне и на предложението на законопроекта за продажбата на лотарийни билети да се ограничи само до търговски пунктове, които притежават специален държавно-издаден лиценз, който им позволява да продават подобни продукти. Това би създавало опасност от появата на държавно-гарантиран частен монопол в продажбата на лотарийни билети, което би могло сериозно да навреди на интересите на българските потребители.

Потенциалната монополизация на продажбата на лотарийни билети би могло да доведе до рязък скок в тяхната цена, което би оцетило потребителите, и разбира се, би означавала загубата на сериозен източник на приходи за най-различни малки и средни бизнеси в страната.

II. Някои други митове свързани с хазарта в България

1. Размерът на печалбите на лотарийните бизнеси и защо не се облагат с ДДС

Сериозна точка на напрежение около дебата за социалните и икономически ползи и негативи от разпространението на лотарийните игри в България са спекулациите около предполагаемите "прекомерно високи" печалби на лотарийните фирми. В действителност обаче, структурата на разходите на лотарийните фирми, особено с оглед на данъчното бреме и законодателните изисквания, е такава, че не им

¹⁷ [Отворено писмо от Българския футболен съюз и футболните клубове-членове на БФС](#)"; БФС; 14.05.2018

позволява да запазят толкова значителна част от своите приходи като печалба, колкото се предполага от широката общественост.

Първо, всички лотарии са задължени по закон да изплащат минимум 50% от всичките си приходи под формата на печалби, както и да плащат 15% данък към държавата от целия си оборот. Тези задължения са ясно регламентирани в Закона за хазарта.¹⁸ В действителност, лотариите в България изплащат под формата на награди 66% от общата сума на продадените лотарийни билети¹⁹ – значително над заложения от закона минимум. Освен това, лотариите губят около средно 9% от общата сума на закупените лотарийни билети под формата на търговска отстъпка към търговците, които ги продават.

Това оставя 10% от всички приходи, от които далеч не цялата сума представлява чиста печалба, защото част от тях трябва да бъде изразходена за реклама, заплащане на служителите на лотарията и всички други разходи свързани с организацията на лотарийните игри. По този начин "чистата печалба" на лотариите със сигурност е под 10%, което е ниво не по-различно от това в много други сектори на икономиката.

Актуална тема на дискусия стана и факта, че хазартния бранш е освободен от Данък добавена стойност (ДДС) и се облага по алтернативен режим спрямо повечето други сектори на икономиката. Спекулациите по темата ескалираха до такова ниво, че вицепремиерът Валери Симеонов дори заяви, че има намерение да предложи хазартните игри да започнат да се облагат с ДДС и то на същото ниво, на което се облагат всички останали стоки и услуги – 20%.

Подобно изменение в българския данъчен режим обаче е напълно невъзможно, защото хазартът е освободен от ДДС на територията на целия Европейски съюз с директива на Съвета на ЕС от 2006 г.²⁰ Тогава всички видове хазарт са включени в специална категория услуги (редом най-вече с редица финансови услуги), които са освободени от облагане с ДДС поради специфичните характеристики на предлаганите стоки/услуги в тези сектори, които не позволяват нормалното облагане с този тип данък.

Причината хазартните услуги да не се облагат с ДДС се корени в това, че естеството на този тип услуги е такова, че този вид данък не може да бъде приложен спрямо тях без да доведе до пазарни изкривявания. Проблемът е, че идеята на ДДС е да облага тази част от крайната пазарна стойност на даден продукт, която е *добавена* от съответния търговец, който продава въпросния продукт. ДДС не играе ролята на краен данък върху продажбата, при който с данък се облага цялата пазарна стойност

¹⁸"Закон за хазарта"; 2012; чл. 30 и чл. 63

¹⁹"Рестрикциите на лотариите ощетяват бюджета, бизнеса и хората"; Институт за модерна политика; 2018; стр 13

²⁰Директива 2006/112/ЕО на Съвета; 28.11.2006; Глава 3; чл. 135

на въпросната стока или услуга. Поради това, при облагането с ДДС съществува данъчен кредит – това е възможността даден търговец да си приспадне тази част от ДДС, която се отнася към получените от него стоки и услуги, които са използвани в производствения процес на продукта, който той продава.

С други думи, търговец регистриран по ДДС има право да си приспадне разликата между ДДС върху цената, която неговият потребител плаща за неговия продукт и ДДС върху цената на производствените фактори, които са били използвани за производството на този продукт. Проблемът при хазарта е, че възползването от подобен данъчен кредит не е възможно.²¹ Когато даден потребител си купува хазартна услуга, била тя лотариен билет, слот машина или блекджек игра, стойността, която е добавена от съответния търговец не може да бъде определена преди да бъдат изплатени наградите от направените залози. Парите, от които обаче се изплащат въпросните награди, са залозите на другите играчи (тези, които не печелят).

Залагащите потребители не са търговци, които са регистрирани по ДДС, тоест, за въпросния търговец (казино, лотария и т.н.) не е възможно да се възползва от данъчен кредит, както при други стоки и услуги. Поради този факт, облагането, на която и да е хазартна дейност с ДДС на практика представлява облагането ѝ с данък върху целите продажби (т.е. оборота) без възможност за приспадане на каквато и да е част от този данък. Това поставя такива търговци в неравностойно положение спрямо други, които могат да се възползват от данъчен кредит и съответно прави определени сектори на икономиката по-неконкурентоспособни, което води до пазарни изкривявания, които не влизат в планираните ефекти на данъка.

Именно поради тази специфика на сектора, хазартът не се облага с ДДС в рамките на ЕС според директивата цитирана горе. Но хазартните услуги не са единственият вид услуги, които се ползват с подобно изключение. Други видове стоки и услуги също не се облагат с ДДС по сходни причини. Такива примери са застрахователните дейности, отпускането на определен тип кредит, управлението на инвестиционни фондове.

Това, че ставката на данъкът върху оборота на хазарта е 15% и е съответно по-ниска от ставката на ДДС, която е 20%, не означава, че хазартните оператори плащат по-малко данъци от останалите търговци. Както вече споменахме, всички търговци, които са регистрирани по ДДС могат да се възползват от данъчен кредит и да си приспадат част от дължимия данък, докато търговците предлагащи хазартни услуги не могат да се възползват от тази опция. Това означава, че ако се облагат с една и съща ставка от 20%, хазартният бизнес **със сигурност** ще понесе де факто по-висока

²¹За подробно обяснение на казуса вижте: Schenk, Alan, Oldman, Oliver; "Value Added Tax: A Comparative Approach"; Cambridge University Press; Ch. 10; 301

данъчна ставка в сравнение с други сектори на икономиката, защото не може да си приспадне никаква част от тях.

2. Съдържат ли елемент на "измама" рекламите на лотарийни игри?

Целта на всяка една реклама е да убеди потребителя да закупи даден продукт, който търговецът се опитва да продаде. За тази цел, рекламите винаги акцентират върху положителните страни на продуктите. Логично е фокусът на всяка една реклама да е върху потенциалните позитиви от потреблението на съответната стока или услуга, а не върху потенциалните негативи. Именно затова е нелогично да се възмущаваме от това, че рекламата на хазартните услуги прави същото.

Рекламата има преди всичко комуникационна и информативна функция. Тя е основният канал, чрез който търговецът осъществява връзка с потенциалния потребител. Понеже посланието, което тя предава е това на търговеца, а той желае да продаде нещо, напълно логично рекламата винаги акцентира върху тези аспекти на съответния продукт, които биха могли да привлекат потребителя към него.

Хората взимат решение да закупят даден продукт, когато преценят, че съответната покупка може по някакъв начин да подобри техния живот, спрямо сегашната ситуация. Това е основно условие при покупката на всяка една стока и услуга. Една от най-фундаменталните концепции в икономическата наука е, че икономическите агенти обменят дадено количество пари срещу дадена стока или услуга, *само и единствено*, ако са оценили субективната стойност (за тях) на въпросната стока и услуга като по-висока от тази на съответното количество пари.

Тук обаче веднага изниква информационен проблем. Потребителят не винаги разполага с пълна информация за това кои стоки и услуги биха могли да подобрят неговото субективно благосъстояние. Това е така, защото потребителите очевидно не са всезнаещи и защото собственоинициативното снабдяване с необходимата информация е времеемко и скъпо занимание. Но това не означава, че потребителите не искат да са информирани за това какви стоки и услуги се предлагат на пазара и по какъв начин биха могли да подобрят тяхното благосъстояние. Напротив, всеки потребител би искал да разполага с такава информация, за да може да оптимизира своите разходи според неговите субективни предпочитания.

В това отношение намираме ключовата роля на рекламата. Тя играе ролята на комуникационен мост между търговци и потребители.²² Търговците, очевидно, искат да продадат своите стоки и услуги, които изпълняват най-различни функции и задоволяват най-различни нужди. А потребителите искат да закупят тези стоки и услуги, които биха подобрили тяхното субективно благосъстояние. Ролята на рекламата е да предаде посланието на търговците защо и как продуктите, които те продават биха могли да задоволят определена потребителска нужда. Преди всичко, рекламата *информира* потребителите.

Въпросът дали рекламите могат да бъдат "измамни" е несъстоятелен. "Измамата" е престъпление по законът на Република България. Ако даден търговец измами своите потребители за някакъв аспект от характеристиките на неговия продукт или услуга, това е наказуемо престъпление. Това се отнася за рекламата на всеки вид стока или услуга, не само тази на хазарта.

Конкретно що се отнася до хазарта е много важно да се има предвид, че директната реклама на хазартните услуги е напълно забранена в България и всякаква форма на реклама на подобни услуги спрямо непълнолетни лица също е забранена. Това само по себе си означава, че рекламата на хазартни услуги вече е изключително тежко ограничена от закона, до много по-голяма степен от рекламата, на която и да е друга стока или услуга в страната, с изключение на алкохола и цигарите.

В България съществува единствено индиректна реклама на хазарт, която в огромното болшинство от случаите е реклама на лотарийни игри (това е и бранша срещу който е насочен предложеният законопроект). Рекламите на тези лотарийни игри обаче са ограничени в това да описват какви са характеристиките на предлаганите стоки или услуги, като например колко *би могъл* да спечели потребителят, ако си закупи даден билет и да обявяват печалбите на тези потребители, които са спечелили.

Рекламите на този тип услуги не съдържат нищо друго освен това. Те имат дескриптивна роля и описват 1) какво представлява продукта и 2) какви печалби би могъл да донесе на печелившите. Разбира се, както и при всяка друга реклама, се акцентира върху потенциалните печалби за потребителите, т.е. позитивите на въпросния продукт, а не потенциалните негативи. В това няма нищо смущаващо или нередно само по себе си.

Покрай медийната и обществената дискусия относно рекламата на лотарийни игри, се чува много обвинения, че подобни реклами "мамат" или поне "подвеждат" потребителите. И двете обвинения са напълно несъстоятелни в контекста на

²²За подробно обяснение на тази ключова роля на рекламата вижте: Мизес, Лудвиг фон; "*Човешкото действие: Трактат по икономика*"; Мак; 2011; Глава 15

законодателството на Република България и състоянието на рекламната среда в по-общ план.

Както вече отбелязахме, ако някой търговец мами в своите реклами, това е наказуемо престъпление. Вече съществува законодателство, което адресира казуси на търговска измама. Да не говорим, че предложените изменения към Закона за хазарта не адресират по никакъв начин евентуалните "измами", които може да съдържа една реклама на хазартни услуги, въпреки че публичната реторика по казуса често се върти около подобни спекулации. Неадекватно е измамите да се борят чрез забрана на реклами. Следвайки тази логика то тогава, за да предотвратим търговски измами чрез реклами трябва да забраним рекламирането на каквато и да е стока и услуга по принцип. Това очевидно е абсурдно. **Борбата трябва да е срещу измамата, а не рекламната като такава.**

Ако се признае, че да се говори за "измама" е некоректно, то тогава поддръжниците на забраната на всякаква реклама на хазарт започват да говорят за "подвеждане". Аргументът е, че въпреки че рекламите на лотарийни игри не са измама в буквалния смисъл на думата, то те най-малкото подвеждат и заблуждават потребителите относно реалните им шансове да спечелят от лотарията и "набързо да забогатеят".

Първо, това подвеждане го няма никъде в прав текст в самата реклама. Няма реклама на лотарийни игри, която да гласи, че ще станеш богат, ако играеш лотария. Няма реклама, която дори гласи, че имаш шанс да станеш богат, ако играеш лотария, защото подобна директна реклама е забранена от закона, въпреки че чисто фактологично подобно твърдение е напълно истинно. Както вече отбелязахме, единственото, което рекламите на лотарийни игри правят е да информират потребителите за това колко биха могли да спечелят и за това кой и колко е спечелил досега (чрез оповестяването на печалбите).

Въпреки това обаче, има обвинения, че самите оповестявания на печелившите и техните печалби от страна на лотариите представлява "подвеждане" на потребителя. Това обвинение се подкрепя с аргумента, че лотарийните компании показват единствено печелившите от техните игри и не споменават тези, които си купуват билети, но не успяват да спечелят нищо.

Това е изключително странно обвинение. Както вече отбелязахме, при реклама най-логично е да се акцентира върху позитивите на даден продукт, начинът, по който той може да подобри живота на потребителите. Разбира се, че няма да видим реклама, в която се говори за това как даден продукт би могъл да влоши живота на потребителите. Например, едва ли някой очаква рекламите на автомобили да съдържат информация за това колко души умират всяка година в автомобилни инциденти. Или пък рекламите на газирани напитки да съдържат информация за

това, че според някои изследвания прекомерната консумация на такъв тип напитки убива 180,000 души всяка година в световен мащаб.

Рисковете с хазарта, както и рисковете свързани с консумацията, на която и да е друга стока са свързани с нейната *прекомерна* консумация. Както е възможно за човек да си създаде сериозни здравословни проблеми ако консумира прекалено много газирани напитки, така е възможно да си създаде и сериозни финансови проблеми, ако играе прекалено много хазарт.

Това, че в рекламите не се говори за рисковете от прекомерната употреба на дадена стока или услуга, не означава, че съответният търговец подвежда потребителя. Защото в рекламите никога не се промотира прекомерно потребление на съответната стока или услуга, а единствено умерено такова. Някоя реклама не промотира развиването на зависимост. Доколкото някои потребители развиват някаква форма на зависимост и страдат от прекомерна употреба на една или друга стока или услуга, това е проблем, който се дължи на техните собствени действия, породени вероятно от психологическа слабост и липса на самоконтрол.

Ако следваме логиката, че рекламата на всякакви стоки и услуги, към които може да се развие зависимост трябва да се забрани, то това би означавало да ошетим болшинството потребители от ценна информация, за това какви стоки и услуги има на пазара, за да "защитим" това малцинство от потребителите, което развива някаква форма на зависимост. Това не е адекватен подход, нито от икономическа гледна точка (поради диспропорционалните отрицателни икономически ефекти, до които би довел за повечето потребители и бизнеси в съответните сектори) нито от гледна точка грижата за публичното здраве.

Защото хората предразположени към развиването на зависимости имат нужда от професионална помощ, за да се справят с тази своя психологическа лабилност. Елиминирането на рекламите на всички стоки и услуги, към които е възможно да се развие пристрастеност няма да излекуват тези хора от тяхната податливост към пристрастеност. Напротив, просто ще ги пренасочат към пристрастяване към друг подобен вид стоки и услуги, които са по-лесно достъпни в тяхното непосредствено обкръжение и медийна реклама не е необходима, за да бъдат информирани за тяхното съществуване.

Заклучения и препоръки

В рамките на настоящия текст подробно бяха анализирани мотивите за предложените изключително тежки рестрикции върху рекламата и разпространението на лотарийни игри в България, предложени чрез изменение към Закона за хазарта, внесено за разглеждане в Народното събрание на 11.05.2018 г. На база проведеня анализ на мотивите, аргументацията и потенциалните ефекти от предложените законови изменения могат да се направят следните заключения:

- 1. В своите мотиви законопроектът по никакъв начин не е подкрепен с каквито и да е данни и факти.** Според мотивите на народните представители внесли законопроекта, в България съществува сериозен проблем с разпространението на лотарийни игри, и конкретно хазартната зависимост свързана с тях. Никакви доказателства за тези твърдения не са представени.
- 2. Малкото актуални данни, с които разполагаме относно разпространението на лотарийните игри в страната сочат, че проблем с хазартната зависимост свързана с тях най-вероятно няма.** Единственото актуално изследване на ситуацията в България е на "Галъп Интернешънъл", проведено през месец април тази година. Данните представени в него не сочат към каквато и да е "епидемия" или поне високо ниво на хазартна зависимост свързана с лотарийните игри сред населението, което да води до финансови и здравословни проблеми. Среднестатистически, 57% от българите участват в лотарийни игри и харчат по средно 15 лв. на месец. Това се равнява на едва 5% от дневния доход на среднестатистическия българин. Дори в групата на "редовно играещи" лотарийни игри, които са 5% от населението, средномесечният разход се равнява на 43 лв. или 1.43 лв. на ден. Дори това ниво на разход за лотарийни игри въобще не е симптом на хазартна зависимост, според официалните дефиниции на Министерството на здравеопазването.
- 3. Прегледът на международната научна литература в сферата сочи, че лотарийните игри са най-малко пристрастяващата форма на хазарт.** Това заключение се подкрепя от широк спектър изследвания, както от Европа, така и от САЩ. Не открихме нито едно изследване в сферата, което да категоризира лотарийните игри като особено опасна форма на хазарт, чиито играчи са сред тези, които са най-сериозно застрашени от развиването на зависимост. Тези данни поставят под много сериозно съмнение фокусирането върху лотарийните игри като основен виновник за хазартната зависимост в България, дори ако се допусне, че наистина има проблем с нейното ниво (за което, както отбелязахме, няма никакви доказателства).
- 4. Липсва каквато и да е оценка на потенциалното въздействие на предложения законопроект върху държавния фиск и икономиката на**

страната. Не е проведено и каквото и да е консултиране със заинтересованите икономически контрагенти, които биха били директно или индиректно повлияни от въвеждането на предложените законови изменения. Това е недопустим пропуск при предлагането на толкова тежка регулация. С оглед на оскъдните публични данни, с които разполагаме, ние можем да заключим, че отрицателният фискален ефект от предложените изменения ще е значителен и е много вероятно да доведе до загубата на стотици милиони данъчни приходи. Същевременно, вероятно ще бъдат загубени и много работни места в частния сектор с оглед на това, че според КРИБ игралната индустрия е отговорна, директно или индиректно, за наличието на 177 хил. работни места.

- 5. Други митове, които се тиражират из медийното пространство, свързани със спекулации за "прекомерните печалби" на лотарийните компании, тяхната "данъчна привилегированост", защото не се облагат с ДДС и предполагаемия "измамен" или "подвеждащ" характер на техните реклами са напълно необосновани.** Подобни митове се дължат, както на липса на информираност относно релевантните законови рамки, както в България така и на ниво ЕС, така и на липса на познания относно спецификите хазартния бизнес, които не позволяват облагането му с ДДС и липсата на икономически познания в по-общ план.

С оглед на тези заключения, от ЕКИП отправяме следните препоръки към народните представители в НС:

- 1. Настоящият законопроект за изменение и допълнение към Закона за хазарта следва да бъде оттеглен,** поне докато не се проведе обстойно проучване за това дали наистина има проблем с хазартната зависимост в България (например ако нивото е значително по-високо от средното за Европа) и до каква степен се дължи конкретно на лотарийните игри.
- 2. В следствие, в случай, че такъв проблем наистина е установен, следва да се оценят различните подходи, които могат да се предприемат относно неговото решаване.** Въвеждането на по-стриктни ограничения върху рекламата и продажбата на лотарийни услуги може и да не е най-ефективния метод за справяне с хазартната зависимост, дори да се установи, че нивото на хазартна зависимост в страната наистина е обезпокоително и това се дължи именно на лотарийните игри. Следва да се проведе консултация с експерти в сферата, които да запознаят правителството, народните представители и обществеността, особено заинтересованите бизнеси, с наличните алтернативи за решаване на подобен проблем. След което следва да се направи оценка на потенциалното въздействие на всички възможни опции, с цел да се събере информация за това, коя би била най-ефективна за справянето с проблема.

3. Следва да се оцени и потенциалното фискално и икономическо въздействие на всякакви регулаторни или данъчни реформи, които евентуално могат да бъдат предприети. След което, потенциалната ефикасност на наличните опции за решаване на проблема следва да бъде претеглена спрямо потенциалната на тези опции в икономическо отношение и на базата на такъв сравнителен анализ да се избере най-икономически оптималната опция.

Това е правилният начин да се въвеждат нови, или да се изменят стари регулаторни режими.

Първо се установява наличието на проблем, след което се оценява потенциалната ефективност на различните подходи, които биха могли да бъдат предприети за решаването на този проблем, след което се оценява тяхното потенциално икономическо въздействие и на базата на сравнителен анализ се избира най-оптималният вариант.

Към момента, що се отнася до предложените изменения на Закона за хазарта, не е изпълнена дори и най-фундаменталната стъпка – доказването на наличието на реален проблем с хазартната зависимост в страната, който има нужда от решаване.

Библиография:

Binde, Per; *"What are the most harmful forms of gambling? Analyzing problem gambling prevalence surveys"*; CEFOS Working Paper 12; 2011

Binde, Per, Romild, Ulla, Volberg, Rachel A.; *"Forms of gambling, gambling involvement and problem gambling: evidence from a Swedish population survey"*; International Gambling Studies; 2017; 17:3; 490-507

Calado, F, Griffiths MD; *Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000-2015)*; Journal of Behavioral Addictions; 5; 2016; 592-613

"Gambling Compliance Report"

Holtgraves, T.; *"Gambling, gambling activities and problem gambling"*; Psychology of Addictive Behaviors; 2009; 23; 295-302

Pathological gambling: A critical review; Washington D.C.; 1999; National Academy Press

Schenk, Alan, Oldman, Oliver; *"Value Added Tax: A Comparative Approach"*; Cambridge University Press; Ch. 10; 301

Welte, J., Barnes, G., Wieczorek, W., Tidwell, M., & Parker, J.; *Risk factors for pathological gambling*; Addictive Behaviors; 2004; 29(2); 323-335

Welte, J., Barnes, G., Tidwell, M., & Hoffman, J.; *The association of form of gambling with problem gambling among American youth*; Psychology of Addictive Behaviors; 2009; 23(1); 105-112

["Валери Симеонов иска да спре телевизионните реклами с победителите от хазартни игри"](#); Дневник; 14.04.2018

"Годишен доклад за дейността на Държавна комисия по хазарта"; Министерство на финансите; 2017

Директива 2006/112/ЕО на Съвета; 28.11.2006; Глава 3; чл. 135

["Експресен телефонен сондаж по актуални политически теми"](#); Галъп Интернешънъл; 27.04.2018

"Закон за изменение и допълнение на Закона за хазарта"; Народно събрание; вх.н. 854-01-40; 11.05.2018

["КРИБ и БФС застанаха срещу Валери Симеонов за хазарта"](#); Webcafe; 15.05.2018

["Националната лотария се оказа топ рекламодателят за 2017 г."](#); Mediapool; 21.02.2018

Мизес, Лудвиг фон; *"Човешкото действие: Трактат по икономика"*; МаК; 2011; Глава 15

["Отворено писмо на КРИБ против намеренията за законови рестрикции на лотарийните игри в България"](#); КРИБ; 15.05.2018

["Отворено писмо от Българския футболен съюз и футболните клубове-членове на БФС"](#); БФС; 14.05.2018

[Официалният уебсайт на "Национална лотария"](#)

"Рестрикциите на лотариите оцеляват бюджета, бизнеса и хората"; Институт за модерна политика; 2018; стр 13

["Хазарт и хазартна зависимост"](#), Министерство на здравеопазването

ЕКСПЕРТЕН КЛУБ ЗА
ИКОНОМИКА И ПОЛИТИКА

София, 2018